

**TÜRK HUKUK TARİHİ
ARAŞTIRMALARI**

Journal of Turkish Legal History

ISSN: 1306-6889

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Journal of Turkish Legal History

Sayı 25-26, 2018 (Bahar-Güz)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü	Fethi Gedikli (İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)
Kurucular	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mustafa Şentop, Mürteza Bedir
Yayın Kurulu	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mürteza Bedir, Sami Erdem, Ayhan Ceylan, Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu
Danışma Kurulu	İdris Bostan (İstanbul Ü.), Feridun Emecen (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Mehmet İpşirli (İstanbul Medipol Üni.), İsmail E. Erünsal (İstanbul 29 Mayıs Üni.), M. Emin Artuk (İstanbul Medipol Üni.), İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Kemal Beydilli (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Engin Deniz Akarlı (İstanbul Şehir Üni.), Sevgi Gül Akyılmaz (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.), Mustafa Avcı (Ankara Sosyal Bilimler Üni.), Yusuf Karakoç (Dokuz Eylül Üni.), Nevin Ünal Özkorkut (Ankara Üni.)
Editör	Fethi Gedikli
Yardımcı Editör	Ali Adem Yörük
Sekreterlik	Furkan Şahan
Baskı	Pelikan Basım, Odin Topkapı Center no: 28/1a, Topkapı / İstanbul Tel: 0212 613 79 55
Baskı Tarihi	Aralık 2019

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları yılda iki sayı yayımlanan hakemli bir dergidir.
Dergide yer alan yazıların ilmî ve fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yönetim

İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal
Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Merkez Bina
Oda 58 Beyazıt/İstanbul/Türkiye
e-posta: hukuktarihimerkezi@istanbul.edu.tr

Bu sayı Sancaktepe Belediyesi'nin katkılarıyla basılmıştır.
Belediye Başkanı Av. Şeyma Döğücü'ye teşekkür ederiz.

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Sayı 25-26 • 2018 (Bahar-Güz)

İçindekiler

Memlükler Döneminde Fıkıh Eğitimi <i>Tuncay Başoğlu</i>	5
 <i>Belgeler/Notlar</i>	
Hukuk Reformu Metinleri 5: Bonfils-Fauchille'in <i>Manuel</i> 'i Türkçe'ye Nasıl Aktarılmalı? - Ahmed Selahaddin İle Mahmud Esad Seydişehirî Arasında Bir Tercüme ve Terim Tartışması <i>Haz. Furkan Şahan</i>	61
Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Hukuk-ı Cezasının Esasıyla Terakkiyât-ı Tedriciyesi <i>Affan Osman - Haz. İbrahim Enes Onat</i>	87
Tanzimat Dönemi Ceza Kanunlarına Medhal: Kanun-ı Cezamızın Edvâr-ı Tekâmülü <i>Haz. Yasin Yılmaz</i>	103
Deniz Ticareti Hukuku Tarihine Medhal: Hukuk-ı Bahriye Tarihçesi <i>Kostaki Vayani - Haz. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş</i>	161

DENİZ TİCARETİ HUKUKU TARİHİNE MEDHAL: HUKUK-I BAHİRİYE TARİHÇESİ*

Kostaki Vayani**, haz. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş***

Li'l-müteallim

Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne -ki bünyad-ı yemîn-i padişahî olmağla mübâhîdir- Ticaret-i Bahriye dersinin kürsi-i talimini bin iki yüz doksan sekiz senesi evahirinde [1882 yılının son aylarında] birinci defa olmak üzere küşad etmiş idi. Fi'l-hâl Mahkeme-i İstinaf-ı Ticaret riyaset-i aliyyesini şeref-bahş olan muallim-i muhterem saadetlü Kostaki Vayani Efendi hazretleri o kürsi-i tedrisin mukarrir-i nuhustînidir. Bu tahrir o

* Kostaki Vayano, Hukuk-ı Bahriye Tarihçesi, Dersaadet, Kitabhane-i Hukuk no: 2, 1311, 48 s., kapak notu: "Tercüman-ı Hakikat gazetesine derc edilmişken sonra Maarif Nezaret-i celilesinin ruhsatıyla ayrıca kitap şeklinde dahi tab' olunmuştur". Bu kitapçık, Kostaki Vayani Efendi'nin Mekteb-i Hukuk'tan talebesi Abdurrahman Âdil Bey tarafından, "Kitabhane-i Hukuk" dizisinin kitaplarından biri olarak neşredilmiştir. Yazarın adı, nâşir tarafından "Kostaki Vayano" olarak yazılmışsa da yazar, kitaplarında "Kostaki Vayani"yi kullandığından kendi kullanımını tercih ettik. Ticaret-i Bahriye dersi, ülkemizde ilk defa Mekteb-i Hukuk'ta, 1882-1883 ders yılında Kostaki Vayani Efendi tarafından okutulmuştur. İlk ders takriri kitaplaşmıştı: Bu kerre Mekteb-i Hukuk muallimliğine tayin olunan Mahkeme-i Bahriye reisi Kostaki Efendi'nin kavânin ve ticaret-i bahriyenin ahvâl-i tarihiye ve sâiresine dair îrad eylediği mukaddime-i nutkiyedir, 22+1 s. Burada sunduğumuz metin, bu takririn genişletilmiş versiyonudur. Kostaki Vayani Efendi, Hukuk-ı Bahriye Tarihçesi'nde; deniz ticareti hukukunun Avrupa'da kadim zamanlardan Fransa'da Kod Napolyon'un yürürlüğe girmesine kadar geçen dönemini, bu dönem içerisinde yapılan çeşitli düzenlemeleri, Osmanlı deniz ticaretinin gelişmeye açık yanlarını ve Ticaret-i Bahriye Kanunnamesini ele almaktadır. Katkı ve yardımları için Dr. Öğr. Üyesi Ali Adem Yörük'e teşekkür ederim

** Mahkeme-i İstinaf-ı Ticaret Reisi ve Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne Ticaret-i Bahriye muallimi.

*** Ar. Gör., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.

takririn mahsulü, o takrir hukuk-ı bahriye-i Osmaniye tarihinin tabir-i pîşînidir. Fî 1 Teşrinisani sene 1309 [13 Kasım 1893], Abdurrahman Âdil.

*

Bir memleketin başlıca esbab-ı servet ve mamûriyetinden biri de emr-i ticarettir. Ziraat ve sanayi gibi menâbi'-i servetten hâsıl olup da ihtiyacât-ı mahalliyeden artan eşya ve mamulatı harice çıkarıp sarf etmek ve ol memlekette fıkdanı veya nedreti olan emtia ve eşyayı ihtiyacât-ı mahalliyeye göre idhal ve pazar-ı şirâya îsâl, bu yolda ahz u itâ edenlerin istifadesine ve ziraat ve sanayi'-i mahalliyenin terakkisine medâr-ı azîm olur. Bu hakâyıkın ityânından maksat, ticaretin ehemmiyetini ve ahalinin saadet-i haline olan derece-i tesirini nazar-ı dikkate arz etmek ve ticaretsiz ziraat ve sanayi'in ileri gitmesi kâbil olmadığını tasvir eylemektir. Ticaret kasdıyla emtia ve mamulatın bey' ve mübadelesi veyahut suver-i uhra ile elden çıkarılması ve ihtiyacât-ı ahalinin bu yüzden def olunması emtia ve mamulatı mahall-i husûl u imalden mevki-i sarf u revaca îsâl ile kâbil olur. Şu halde ticaretin cereyanı, berrî ve bahrî vasıtalarla lüzum gösterir. Vâkıa bu vesâite müracaat olunmaksızın kâbil-i icra olan muamelat-ı ticaret pek çok ise de tâ ezmine-i kadimeden beri maruf ve müstamel olan ve şimdiki muamelatta dahi esas ittihaz olunan nev' ticaret, bir mahalden diğer mahalle nakl-i eşya ettirmeğe mütevakıftır. Komisyonculuğa ve simsarlığa ve sarraflığa ve muamelat-ı saireye müteallik umûr ise nev'-i esasî-i ticaretin fûrûâtından ve vesâil-i teshilîyesinden ma'dûddur. Mahsulat ve masnûât ve nukûd ve eşya-yı sairenin karada bulunduğu müddetçe bey' u şirâsı ve vesâit-i berriye ile nakli ve bunlara müteferri kâffe-i hususât, umûr-ı ticaret-i berriyeden olduğu gibi mahsulat ve masnuat ve eşya-yı sairenin vesait-i bahriye ile nakli ve merâkib-i bahriye ile bunlara müteferri hususâta dair ukûd ve taahhüdât, umûr-ı ticaret-i bahriye muamelatı i'dâdındandır. İşte bu mülâhazâta mebni Kanun-ı Ticaret iki kısma taksim olunmuştur ki birisi ticaret-i berriyeye ve diğeri ticaret-i bahriyeye müteallik ahkâmı hâvidir.

Mensubiyet ve tâbiyetiyle müftehir bulunduğumuz saltanat-ı seniyye-i Osmaniye'nin dâhil-i kalem-rev-i hükümeti olan memalik, tâ ezmine-i kadimeden beri menba-ı fûnûn u medeniyet olduğu gibi, ticaret-i bahriye ile vesâit-i icraiyesinin de mahall-i ihdası ve merkez-i tevessüü olmuştur. Tarihçe gayr-ı mazbut olan asırlar hakkındaki rivayâtta yalnız Argonaut seferi namıyla şuarâ-yı kadimenin yâd eyledikleri vakayı zikr eylemek kifayet eder.

Bu sefer hakkındaki rivâyâta göre Jason nam reisin taht-ı idaresinde olarak çend nefer bahadır Selanik'in cenup tarafında kâin Iolcus nam mahalde inşa ve Argo tesmiye eyledikleri gemiye râkiben birçok meşakkat ve muhataraya uğradıktan sonra nihayetü'l-emr Lazistan sevâhiline muvasalatla orada bulunan altın postunu, muhafızı olan ejderhanın pençesinden ahz u iğtinam ile memleketlerine avdet eylemişlerdir. Esâtir-i evvelînden olan şu hikaye zımında mütecelli bir hakikat var ise o da Tırhala civarından bazı emtia nakil ve Bahr-i Siyah'ta altın ile mübadele olunmasından nâşi erbab-ı seferin büyük ticaret ve istifade eylediklerinin ima olunmasıdır. Bu vaka, ticaret-i bahriye seferinden kinaye olduğu zahirdir.

Tarih-i umumî sahâyifinde mazbut olan ezmine vekayi'ine gelince müverrihîn-i kadimenin rivâyâtına ve hususiyle ebu'l-müverrihîn Herodot'un kavline nazaran Suriye sevâhil-i cenubiyesinde mütevattın Fenikeliler, tüccarlıkta maharet ve ticaret sayesinde fevkalade yesar ve servet kesb etmişler idi. Hatta Sûr ve Sayda'da inşa ve teçhiz olunan sefain ile şimalen Karadeniz sevâhiline ve garben İspanya ve Cebelitarık Boğazına ve muahharan mezkur boğazdan geçilerek Baltık Denizine kadar amed ü şüd ile icra-yı ticaret eyledikleri ve ticaret ve fûnûn-ı bahriyenin mucidi namını ihraz ettikleri tarih-şinâsân indinde müsellemdir.

Seyr-i sefâine medar-ı küllîsi olan pusulanın ihtira olunmamış olduğu bir zamanda ol kadar baid mahallere gidip gelmek ne derecede muhâtaralı bir şey olduğu derkâr olduğundan Fenikelilerin bu babdaki maharet ve cesaretleri tarih-i atîkin en ziyade müstelzim-i hayret ve şayan-ı takdir vukuatındandır. Fenikelilerin Afrika sevâhil-i şimaliyesinde ve Sicilya adasının karşısında bina ve tesis eyledikleri Kartaca nam belde ahalisinin az vakit zarfında ve ticaret-i bahriye sayesinde kazandıkları servet ve miknet kendilerini mağbût-ı âlem eylemiş idi.

İşte bu gıpta ve hasedin eseri olarak Romalılar, manasız ve ehemmiyetsiz bahaneler ile Kartacalılara ilan-ı harp ederek, muharebe birçok seneler sürmüş ve bir aralık Romalıları izmihlal muhatarasına düşürmüş olan dehşetli ve kanlı muharebât-ı berriye ve bahriyenin neticesinde Romalılar, Kartaca şehrini zapt ve tahrip eylemeleriyle ol vakitten beri mezkur şehrin ticaret-i bahriyece olan ehemmiyeti mahvolmuştur.

Fenikelilerden sonra eylevm memalik-i şâhânedan madud olan mahallerde kâin ve ticaret-i bahriyede şöret kazanmış bilad-ı atîkanın isimlerini birer

birer zıkr u ta'dad tatvil-i kelamı intaç edeceğinden bunların başlıcalarını tezkârla iktifa edildi. Şöyle ki:

Kapıdağı ceziresinde vaki Keyz [Kyzikos?] Kalesi ve o vakit Vizantiyon demekle maruf İstanbul ve Halkidon ismiyle mevsüm Kadıköy ve Tekfurdağı kurbünde vaki Ereğli ve Karadeniz Ereğlisi'yle Sinop, Girit, Kıbrıs, Sakız, Midilli ale'l-husus Rodos cezireleri ve Bodrum civarında kâin Alikarnassos [Halikarnas] ve yine Anadolu'nun sevâhil-i garbiyesinde vaki Miletos ve Aleksanderya demekle maruf İskenderiye şehirleri limanlarında inşa ve teçhiz olunan harp ve ticaret sefinelerinin metanet ve kesreti ve ahalsinin icrasıyla melûf ve müntefi olduğu ticaret-i bahriyenin ehemmiyet ve vüsatı hasebiyle aktâr-ı âlemde şöhret-şiâr olmuşlar idi.

İnşa ve teçhiz-i sefâini ile bahren seyr ü sefer ve icra-yı ticaretle melûfiyetleri müverrihîn-i kadimenin ittifak ve şehadetiyle muhakkak olan bilad ve cezayir-i mezkurenin ticaret-i bahriye muamelatını takyit eden ve bir münazaa vukuunda suret-i fasl ü tesviyesini irae eyleyen nizamât-ı mahsusanın vücuduna dair tarihlerde bir gûnâ kayıt ve işaret yok ise de herhalde tatbikat-ı mütevâliye ve teamül-i kadim ile nizam hükmüne girmiş âdât ve kavâidin vücudu inkâr olunmamak icap eder. Zira ticaret-i bahriyenin o zamandaki terakkiyatı başka suretle kâbil olamaz idi. Ezcümle limanlarında inşa olunup rub'-ı meskûnun ol vakit münkeşif ve malum olan her tarafına âmed-şüd eden sefinelerin rasânet ve kesreti ve ticaret-i bahriyesinin ehemmiyeti hasebiyle temeyyüz etmiş olan Rodos ceziresinin nizamât-ı bahriyesi birçok asırlar düstur-ı milel mesabesinde tutularak her tarafça vuku bulan muamelat ve münâzaât bu nizamât hükmüne tevfiik ve tesviye olunur idi.

Rodos Nizamât-ı Bahriyesinin derece-i itibar ve mer'iyetini göstermek için Roma imparatorlarından Antonius'un İzmitli Odemon [Eudaemoni] nam bir zat tarafından sefinesinin İtalya sevâhilinde kazazede olup nehb ü gâret olduğundan bahisle şikayet ve adalet-i imparatorîye müracaat eylemesi üzerine verdiği cevabı yâd etmek kâfîdir. Cevap şu veçhiledir: "Ben âlemin malik ve hâkimiyim. Lakin denizin hâkimi kanundur. Arz ettiğin husus Rodos Nizamâtına tatbikan rüyet ve tesviye olunmalıdır. Eslâftan Augustus dahi bu suretle emir buyurmuştur.". Şurası şayan-ı dikkattir ki imparatorluğunun daire-i hükümeti şimdiki memalik-i Osmaniye'den başka İtalya ve Fransa ve Almanya ve Avusturya ve Macaristan'ı ve Tuna Nehrinin iki tarafında bulunan eyaleti şamil ve ikbal ve iclali derece-i nihayeye vasil olmuş idi. Böyle olduğu

halde Romalıların mevadd-ı bahriye için taht-ı teba'iyetlerinde bulunan ufak bir cezirenin nizamâtına müracaata lüzum görmeleri, mücerret bu nizamâtın isabet ve adalete makruniyetini ispat eder bir haldir.

Rodos Nizamât-ı Bahriyesinin muntazam bir surette kaleme alınarak mazbut olup olmadığı müverrihîn beyninde birçok mübâhasâta bâdî olmuştur. Bu mübâhasâttan uzun uzadıya bahsetmek vakte muhtaç ve sadetten hâriç olacağı cihetle bundan sarf-ı nazar olunur.

Nizamâtın vücudu muhakkak olduktan sonra bunların tahriren mazbut veya ağızdan ağıza menkul olup olmadığı meselesi, bizim için pek de şayan-ı itina ve tetkik bir mesele olamaz.

Ancak Rodos Nizamâtının Roma kavânîni meyanında suret-i resmîyede derç ve ithali keyfiyetine dair sahâif-i tarihte murakkam olan malumata göre milad-ı Hazret-i İsa'nın elli üçüncü senesinde bazı tüccar, esna-yı seyr ü seferde şiddetli bir fırtınaya uğrayarak emval-i mahmulenin kısm-ı azamını denize atmaktan başka bir çare bulamamışlardır. Bu suretle gemi tahfif ve muhatara bertaraf edilerek sahil-i selamete vasıl olduklarında evvela menfaat ve selamet-i amme için malları denize atılmış olanların bu yüzden duçar oldukları zararın ashâb-ı hamulenin cümlesine tazmin ettirilmesi ve saniyen bir sefine, korsanlar tarafından zapt olundukta tahlisi için verilecek akçanın veyahut gemiyi bir muhataradan kurtarmak için geminin alât ve edevât ve teçhizatından denize ilka olunan eşya bedelinin gemi ile hamulesinde alakadar olanlar beyninde bir nispet-i âdilede taksim ve tevzi olunması hususunun kaide ittihazını Roma İmparatoru Cladius'a müracaatla istida etmeleri üzerine İmparator Cladius'un emri ve meclis-i ayanın inzimam-ı reyile sefâinin seyr ü seferine ve ukûd ve mukavelât-ı bahriyeye ve ticaret-i bahriye şirketlerine ve sefâin inşaatıyla nakliyat-ı bahriyeye müteallik beyne't-tüccar maruf olan usul ve kavâidin zapt ve tahriri memuriyetiyle bir heyet-i meb'use Rodos ceziresine izâm olunmuştur. Bu heyetin Rodos'ta ikmal-i memuriyetle Roma'ya avdetinde cem' ve tertip edilen nizamât-ı bahriye imparatora takdim olunarak kavânîn-i saire misillü mer'iyü'l-icra olmak üzere ilan ve mevki-i icraya vazolunmuştur ve elyevm Roma kavânîninde mevadd-ı bahriyeye dair mevcut olan ahkâm ve kavâidin ekserisi Rodos Nizamâtından me'huz şeylerdir. Zikrolunan ahkâm-ı nizamiye, Roma kanunundan zamanın tagayyürü hasebiyle lüzum görünmüş olan bazı tadilat ile Code Napoléon'a nakil ve derç olunmuş ve elyevm milel-i mütemeddeninin esas-ı kavânîn-i bahriyesi mesabesinde bulunmuştur. Rodos

Nizamâtından me’huz ahkâm-ı kanuniyeden başka Roma kanununda evvel ü ahir neşir ve ilan olunmuş bazı ahkâm dahi mevcut olup bunlar Roma’nın inkırazından sonra birçok asırlar memalik-i garbiyede düsturu’l-amel olduğu gibi payitahtı Kostantiniyye’ye naklolunan imparatorluğa tâbi memalik-i şarkiyede dahi muamelat-ı ticaret-i bahriyenin muhafaza-ı intizamı ve münâzaât-ı vakianın fasl ü hasmı için kanun-ı mücerret hükmünde kalmıştır.

Roma kanunundan sonra Code Napoléon’un tarih-i tanzimine değin vaz’ ve ilan olunan nizamât-ı bahriyeden dahi bu sırada muhtasaran bahsetmek icap eyledi.

Roma’nın milel-i muhtelifesinden mürekkep olarak memalik-i şarkiye üzerine îsâl-i dest-i tasallut eden erbab-ı salib, Suriye ve Filistin kıtalarını yed-i zaptlarına geçirip Kudüs-i şerifi makarr-ı kraliyet ittihaz eyledikten sonra miladın bin doksan dokuz tarihinde tanzim ve ilan eyledikleri Assises de Jerusalem nam mecmua-ı kavâninde mevadd-ı bahriye için bazı ahkâm münderiçtir. Les Jugement d’Oléron veya Rôles d’Oléron namıyla maruf olan nizamât-ı bahriyenin tarih-i neşri malum değil ise de bazı ahvalin delaletiyle miladın bin yüz elli üç tarihinden az evvel bir vakitte kaleme alındığı maznundur. Bu nizamâtın ol veçhile tesmiye olunması Fransa Kralı Yedinci Şar’ın zevcesi olup bade’t-tatlik İngiltere Kralı İkinci Henry ile akd-i izdivaç eden Elanor’un müstemlekâtından gayetle mergubu olan Fransa’nın sevâhil-i şarkiyesinde kâin Oleron nam cezireye nispet olunmaktan ileri gelmiştir. Bu nizamât, Fransa’dan İngiltere’ye naklolunarak ve muahharan Hollanda ve Flandre¹ ve Siland [Zeeland] nam memalikçe dahi kabul ve tasdikle Atlantik bahr-i muhitinin Avrupa’ya mensup olan sevâhilinde birçok zamanlar düstur-ı bahrî hükmünde tutulmuştur.

Consolate de Marin namıyla yâd olunan mecmuanın dahi tarih-i tanzimi malum olmayıp yalnız birinci nüsha-ı matbuası Katalan lisanında olarak miladın bin dört yüz doksan dört senesinde mevki-i intişara konulmuş ve muahharan Venedik’te İtalyanca tercüme ve tab’ ettirilmiş olduğu muhakkaktır. Bu mecmua dahi umûr-ı bahriyeye müteallik birçok mevadd-ı nizamiyeyi câmi’ olup hayli zaman Bahr-i Sefid sevâhilinde hükmü cereyan eylemiş ve İspanya ve Fransa ve İtalya ve İngiltere kavânin-i bahriyelerine mehaz ve esas ittihaz olunmuştur.

İsveç devletine tâbi Gotland ceziresinde vaki ve Avrupa’nın en meşhur ticaretgâhlarından madud olan Visby şehrinde miladın bin iki yüz seksen sekiz

¹ Metinde “Finland” olarak yazılmışsa da bahis konusu bölge itibariyle “Flandre” olması daha uygundur.

senesinde tanzim olunan nizamât-ı bahriye mecmuası [“Visby Kuralları/Laws of Wisbuy”] ol vakitten şimdiye kadar Avrupa’nın şimalinde mütevattın milelin muamelat-ı bahriyesine esas-ı tatbik ittihaz olunagelmektedir. Bu mecmuanın Rodos Nizamâtının ezmine-i kadimede haiz olduğu derece-i itibar ve mer’iyete vasıl olduğu mervîdir.

Almanya’nın Lübeck nam şehrinde miladın bin beş yüz doksan bir senesinde Latin ve Alman lisanlarında tanzim olunan nizamât-ı bahriye muahharan 1614 tarihinde bazı tadilat icrasıyla ikmal olunarak Jus Hanseaticum Maritimum serlevhasıyla neşr olunmuştur. Nizamât-ı mezkure, Almanya ve Fransa ve İtalya ve İspanya’da kâin olup ehemmiyet-i ticaretleri hasebiyle ol vakitlerde kesb-i şöhret etmiş olan malum’ül-esâmi on dokuz şehrin Hansatik namında teşkil eyledikleri heyet-i ticariye [“Hansa Birliği/Hanseatic League”] için düsturü’l-amel ve mer’iyü’l-icra tutulmuştur.

Miladın 1593 senesinde Fransa’nın Rouen şehrinde tanzim olunan Le Guidon de la Mer yani “Rehber-i Derya” nam nizamât, tarih-i tanzimine değin mesbuk olan nizamât-ı bahriyeyi ve mehakimce mevadd-ı bahriye üzerine verilmiş olan hükümleri şamil bir mecmua-ı muntazamadır.

Şimdiye kadar zikru ta’dad olunan nizamât-ı atıkadan başka bir de İtalya’nın Napoli eyaletinde kâin Amalfi nam şehrinde tanzim olunan mecmua-ı kavânîn-i bahriye dahi vardır. Bunun tarih-i tanzimi malum değilse de miladın bin altı yüz tarihlerine kadar hükmü cari olduğu ve hatta bu belde müteşekkil olan mahkeme-i bahriyede ahalinin münâzaâtından mâadâ Bahr-i Sefid sevâhilinde mütevattın ve ticaret-i bahriye ile me’lûf olan kâffe-i milelin münâzaât-ı bahriyesi fasl ile hükmen tesviye olunduğu gibi Kostantiniyye’den dahi birçok de’âvînin bu mahkemeye gönderildiği şayan-ı itibar rivayât cümlesindedir.

Yunanistan-ı kadimde Periklis ve Roma’da Augustus ve memalik-i İslamiye’de Harun er-Reşîd asırları gibi Fransa’da dahi XIV. Lui’nin asrı, fûnûn ve maarif ve edebiyat cihetince a’sar-ı sairenin mümtazı olduğu malumdur.

İşte bu asr-ı maarifte ve 1673 tarihinde ticaret-i berriye muamelatı için Ordonnance du Commerce ve mevadd-ı bahriye için 1681’de Ordonnance de la Marin isminde iki kanun neşrolunmuştur. Ticaret-i bahriye muamelatına müteallik kanun ahkâmı, peyderpey Fransa’dan başka milel-i saire tüccarı beyninde dahi cereyan etmesiyle Avrupaca kabul ve tasdik-i umumîye mazhar olmuştur. Bu kanunun münderecatı muahharan Fransa’da neşrolunan Kanun-ı Ticaretin mevadd-ı bahriyeye dair olan kısmının ahkâmına esas ittihaz

olunmuştur. Hatta Fransa Kanunname-i Ticaretinde meskûtün-anh kalmış olan hususât ve hususiyle denizde bırakılmış olan eşyanın ücret-i tahlisiyesine müteallik mevad için elyevm Fransa mehakimi, Ordonnance de la Marin ahkâmına müracaatla hall-i mesâil edegelmektedir.

Büyük Napolyon, tagayyur-ı zaman hasebiyle cereyan-ı ahkâmı mahzurdan gayr-ı sâlim olan nizamât-ı müteferrika-i atıka yerine ihtiyacât ve âdât-ı milliyeye muvafık ve mukteziyât-ı asriyeye mutabık bir mecmua-ı kavânîn tanzimini tasavvur ederek ilm-i hukuk nazariyat ve tecâribinde vukuf-ı tam ashâbından mürekkep bir komisyon-ı mahsus teşkil eylemiş idi. İşte bu komisyon canibinden cem' ve tertip olunup Code Napoléon ismiyle maruf olan kavânîn ile beraber 1807 tarihinde neşir ve ilan olunan Code de Commerce yani Ticaret Kanunnamesinin ikinci kitabı münhasıran mevadd-ı bahriyeye dair ahkâmı hâvidir. "Fransa'nın işbu Ticaret Kanunnamesi, düvel-i mütemeddinece her birinin nizamât-ı esasiyesine ve ihracat-ı mahalliyesine muvafık bazı tadilat icrasıyla kanun-ı umumi ittihaz olunmuştur" denilse hakikatten mübâa'det edilmemiş olur. Elyevm memalik-i şâhânedeki düsturu'l-amel olan Ticaret-i Bahriye Kanunnamesinin tertip ve tanzimi için başlıca Fransa Kanun-ı Ticareti mehzaz ittihaz olunduğu malumdur. Yalnız yolcular hakkında olan dokuzuncu faslı için nizamât-ı saireye ve ale'l-husus Belçika Kanununa müracaat olunmuştur.

Kaldı ki Ticaret-i Bahriye Kanunname-i hümayûnunun tarih-i neşri olan 1280 senesine [6 Rebiyülevvel 1280/21 Ağustos 1863] gelinceye kadar memalik-i Osmaniye'de sefâinin kesreti ve muamelat-ı bahriyenin vüs'ati umûr-ı malumeden ve bu muamelatın takyit ve tanzimi ve münazaa vukuunda faslı ü tesviyesi için bazı usulün cereyanı lüzumu bedihiyâtandır. İmdi Kanunname-i Ticaret-i Bahriyenin neşrine kadar mer'iyü'l-icra olan kavâid neden ibaret idi ve muamelat-ı bahriye ne usule tevfiik olunur ve münâzaât-ı bahriye hangi dairede ve ne suretle rüyet ve tesviye kılınır idi, bu mesâilin bilinmesi ehemmiyetten ârî değildir. Gerçi Kanunname-i Ticaret-i Bahriyenin neşir ve ilanı tarihine kadar kâffe-i muamelat-ı bahriyeyi câmi bir kanun kaleme alınmamış idi ise de memalik-i Osmaniye'de bulunan kapudan ve gemici ve sefâin ashâbı ve tüccar beyninde gerek teamül-i kadim ve âdât-ı me'lûfeden bulunmuş ve gerek itilafât ve münasebât-ı ticariyeden dolayı milel-i saire-i mütemeddinenin nizamâtından me'hûz olup kesret-i istimal u tatbik ile usul-ı umumiye hükmüne girmiş olan birçok kavâidin mevadd-ı bahriyede cari olduğu kâbil-i inkar değildir.

İşte bu usul ve kavâidin cereyanı hasebiyle sefâin-i Osmaniye dahi milel-i saire-i mütemeddinede cari olan usul-ı umumiyeye tâbi olup bu suretle emr-i ticarete ve ale'l-husus ticaret-i bahriyede elzem olan ittîrad-ı usul ve ittihad-ı muamelat bir dereceye kadar husûl-pezîr olmuş idi.

Külfe-i tafsilden müstağni olduğu veçhile emr-i ticaret her şeyden ziyade milel-i saire tüccarıyla itilafât ve münasebât-ı hasenenin vücuduna muhtaç olup tüccarın birbiriyle olacak mukavelât ve taahhüdâtında tarafeynin emniyet ve itimadını ve muamelatın tevessü' ve tekessürünü mucib esbabdan başlıcası tarafeyn-i âkideynin ileride bir münazaası zuhurunda bunu fasl edecek mahkeme hangi memleket dâhilinde bulunur ise bulunsun tevfik-i muamele edeceği kanun veya usulün kavâid-i esasiyece müttehit bulunması hususudur.

İşte bu sebeplere mebni ticaret-i bahriye ile me'lûf olan tebaa-i Osmaniye dahi sevâhil-i Osmaniye'de cari olan usulden mâadâ Avrupa'nın Bahr-i Sefid sevâhilinde meri' olan kavâid-i nizamiyeyi ukûd ve muamelat-ı vakiada esas-ı tatbik ittihaz etmeleriyle muamelat-ı dâd u sitâd ve umûr-ı ticaret-i bahriye suret-i matlûbe ve muttarıdada cereyan edegelmekte idi.

Ticaret-i bahriye muamelatında cereyan eden usul ve kavâid neden ibaret olduğunu layığıyla tayin etmek imkân haricindedir. Zira bu babda malumat-ı tarihiyenin mefkûdiyetine inzimamen bundan on dört, on beş sene akdem Dersaadet Liman Odasının vuku bulan harikinde evrak ve kuyûd-ı mevcudenin mahvolması, bu babda tetebbuat icrasına meydan bırakmamıştır. Ancak ekserisi Kanunname-i Ticaret-i Bahriye münderecatından bî-behre olan gemiciler beyninde İtalyancadan alınmış birçok tabirât ve ıstılâhâtın elyevm müstamel olmasından ve kapudan ile taife ve ashâb-ı sefâin beynindeki muamelat ve sair mukâvelât-ı bahriyeye mütedair mine'l-kadim cari olan usulün Kanunname-i Ticaret-i Bahriye ahkâmına mümâsil ve nukât-ı esasiyesine muvafık olmasından istidlal olunduğuna göre usul ve kavâid-i atıkanın milel-i mütemeddine nizamâtına adem-i mübayenetini kabul ve teslim eylemek icap eder.

Kanunname-i Ticaret-i Bahriyenin neşir ve ilanı akîbinde mahkeme-i ticaret-i bahriye dahi teşkil olunarak ticaret-i bahriye umurundan madûd muamelattan münbais münâzaât işbu mahkemede fasl ü rüyet olunmakta olduğu malumdur. Evvelki zamanlarda tebaa-i Osmaniye beyninde cari olan münâzaât-ı bahriye usul ve kavâid-i kadimeye tevfikân bazı tüccarın içtimaiyla teşekkül eden ve hakem heyeti sıfat ve salahiyetini haiz olan meclisler marifeti

ve ekseriya musalaha tarikiyle tesviye kılınır ve ol suretle hall u tesviyesi kâbil olamayan mesâil ve münâzaât mahkeme-i şer'iyeye havale olunarak ahkâm-ı şer'iyeye tevfikân fasl u hükm olunur idi.

Mahkeme-i bahriyenin teşkilinden biraz mukaddem dahi hususât-ı bahriyenin rüyeti için Dersaadet Limanında bir meclis-i mahsus teşkil olup meclis-i mezkur ümerâ-yı bahriyeden bulunan liman reisinin riyaseti tahtında olarak bir müfti ve zabitan-ı bahriyeden bir zat ile tüccardan çend nefer azadan mürekkep idi. Tebaa-i Devlet-i Aliyye ile tebaa-i ecnebiye beyninde tahaddüs eden deâvînin rüyeti için muahedat-ı mevcude icabınca huzuru lazım gelen tercümandan mâadâ tüccar-ı ecnebiyeden iki nefer aza dahi hazır bulunarak bunlar dahi rey sahibi olmak üzere tarafeyni bi'l-istima müzakerede fikir ve mütalaalarını beyan ederler idi.

Tarafeyni tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olan deâvî arzuhalleri Deâvî Nezaretine ve tarafeynden birisi tebaa-i ecnebiyeden bulunduğu takdirde ol babdaki arzuhal Hariciye Nezaretine ita ve takdim olunarak buyurıldı-ı âlî ile zikrolunan liman meclisine havale olunduğu gibi mezkur meclisten verilen kararları hâvi mazbatalar dahi icabına göre mezkur nezaretlerin birisi marifetiyle icra olunur idi. Meclis-i mezkurda muhakematın suret-i cereyanını tarif ve tayin eder bir nizam bulunmadığı gibi mevadd-ı münaza-un fihânın faslı için alelumum düsturül-amel tutulur bir kanun olmadığı rivayât-ı mevsume cümlesindedir. Ancak Babialı canibinden veya Kapudan Paşalık makamından mevadd-ı bahriye hakkında ara sıra görülen lüzuma mebni kaleme alınmış ve devâir-i bahriyede mahfuz bulunmuş olan talimat-ı müteferrika ve saltanat-ı seniyye ile düvel-i saire beyninde akdolunan muahedat ile tayin olunan ahvalde işbu talimat ve muahedat ahkâmını tatbik ile beraber ahval-i sairede tüccar ve mellâhân beyninde maruf olan usul ve kavâid-i kadimeye riayetle rüyet-i mesalih olunagelmekte idi.

Ahval-i mebsutadan müstefâd olduğu vechile memalik-i Osmaniye'de Kanunname-i Ticaret-i Bahriyenin tanzim ve ilanına değin muamelat-ı bahriyede örf ve âdetten başka tevfik-i hareket olunacak bir kanun-ı mahsus olmadığından gerek ukûd ve mukavelâtta ve gerek münâzaât-ı vakıyanın rüyet ve tesviyesinde nizam-ı vahid olmaması hasebiyle ittirat ve intizam-ı muamele derece-i matlubeye vasıl olamamış idi. Zira örf ve âdetin her belde ve memlekette ayrı ayrı olması ve bir beldenin ihtiyacâtına ve mukteziyât-ı mahalliyesine muvafık olan âdâtın diğer bir beldece meri'yül-icra tutulması mahzurdan

gayr-ı sâlim bulunması hususu pîş-i nazar-ı dikkate alındıkta ve diğer taraftan dahi mecalis ve mehakim için örf ve âdetten başka hatt-ı hareketlerini mübeyyin bir nizam bulunmadığı takdirde örf ve âdetin herkesin kuvve-i fikriye ve mümeyyizesine ve ilcâât-ı vicdaniyesine göre mütehâlif olması hususu mütalaa olundukta bu halin devamından zuhuru tabii olan uygunsuzlukların esbab-ı indifâ'ı aranılmak lüzumu nümayan olmuş idi. İşte bu mülâhazâta mebni örfen cari olan usul ve kavaidin ve milel-i mütemeddine-i sairede meri' olan ahkâm-ı nizamiyenin cem' ve tertibiyle bilcümle memalik-i Osmaniye'de ahkâmına tevfik-i hareket olunmak ve şu suretle ittırad-ı muamelat hususu mevki-i husûle getirilmek maksadıyla elyevm düsturu'l-amel olan Kanunname-i Ticaret-i Bahriye tanzim ve neşrolunmuştur.

Kanunname-i Ticaret-i Bahriyenin tanziminden evvel memalik-i Osmaniye'de cereyan eylemiş olan kavâide ve deâvi-i vakıanın suret-i rüyetine müteallik olan tafsilât-ı meşruhadan sonra ticaret-i bahriyemizin ahval-i maziye ve hazırası hakkında dahi mütebadir-i hâtır olan bazı mütalââtın serd ve iradını muvafık-ı hal addeylerim.

Malum olduğu vechile memalik-i Osmaniye mevki-i coğrafisi ve sevâhilinin vüs'atiyle ahalisinin kabiliyet-i fitriyesi hasebiyle sefine inşaatı ve kapudanlarımızın maharet ve cesareti ve nakliyat-ı bahriyenin ehemmiyet ve cesameti cihetlerince tâ kadim zamanlardan beri temeyyüz etmiş olan memalik-i mütemeddineden birisidir.

Bir devletin süfun-i harbiyesi, sefâin-i ticariyesinin hâmî ve muhafızı bulunduğu cihetle süfun-i harbiyemizin ihraz eylediği şan ve satvet sayesinde sefâin-i ticariyemiz dahi Bahr-i Sefid ve Siyahın her tarafına seyr ü seferle Osmanlı sancağının şeref ve meziyetini izhar ve ispat etmedik bir köşe bırakmamıştır.

Bahr-i Sefid'de Trablusgarp ve Girit ve Rodos ve İspod [On İki Ada] ve Sakız ve Midilli cezireleri ve Marmara Denizi'nde Gemlik ve İzmit ve Karadeniz'de Ereğli ve Bartın ve Ünye ve Tirebolu ve Rize ve Ahtabolu sevâhilinde ve mahall-i sairede inşa ve teşhiz olunan müteaddit gemilerde süvar olan kapudanlar ve müstahdem bulunan gemiciler tâ eskiden beri asâr-ı memduha ile maharet ve gayretlerini ibraz ve "Deniz Kuşları" namını bihakkın ihraz etmişlerdir ve bu gayur gemiciler, sevâhil-i Osmaniye meyanındaki mürâselât ve nakliyatı yed-i inhisarlarına aldıktan başka diyar-ı ecnebiye limanlarına dahi gidip gelerek ve memalik-i Osmaniye'nin ticaret-i dâhiliye ve hariciyesini teshil ederek

ecnebi gemilerinin sevâhlimizde görünmesini vekâyi'-i nadire ve fevkalade hükmünde bırakmışlar idi.

Mevdû'-ı yed-i muhafazaları olan eşya-yı mahmuleden bir miktarını çalarak noksan teslim eylemek ve hususiyle gemi bir gûne muhatara-i bahriyeye uğramamış olduğu halde denize mal atılmış olduğunu göstererek sahte raport yapmak ve bu suretle ashab-ı hamuleyi mutazarrır eylemek ve sigortadan fuzuli para almak için kasden gemiyi karaya uğratmak veyahut gark eylemek gibi deniz hileleriyle sefâin-i Osmaniye hiçbir vakitte taşıdıkları sancağın namus ve itibarını lekedâr etmemişlerdir.

Osmanlı sancağının himayeti tahtında olan gemilerimiz süvarileri mevdû'-ı yed-i idare ve muhafazaları olan gemi ve hamuleyi kendi malları gibi muhafaza uğrunda canlarını feda etmişler ve ekserisi bu vazife-i fütüvvet ve sadakatının ifası yüzünden kendi evlad ü i'yâlini düçar-ı varta-i bî-kesî ve zaruret etmişlerdir. Hele yolcular hakkında gösterdikleri asâr-ı mürüvvet ve bir kaza vukuunda yolcuların sahil-i selamete îsâlini temine değin kendi nefisleri muhafazasını feda edercesine ibraz eyledikleri me'asir-i hamiyet ve mekânet hakikaten şayan-ı takdir mevaddan bulunmuştur.

Bu günkü günde gemicilerimizin gayret ve cesaret ve istikameti evvelkinden dün olmadığı halde sefâin-i ticaretimizin tekallül etmesi ve mellâhânın fakr u zarurete düşmesi ve müraselat ve nakliyat-ı bahriyenin meydan-ı gayret ve rekabetten çekilmesi gibi hâlâtın esbabını tetebbu müşkil değildir.

Muhtaç-ı tafsil olmadığı vechile gemicilik sanatı ve ticaret-i bahriye muamelatı her şeyden ziyade muhatarat-ı adide ve azimeye tâbidir. Sefinenin semt-i maksuda salimen vüsülü takdirinde sefine ve hamulesinde alakadar olanların kâffesi derece-i istihkakları nispetinde müstefit olması me'mul olduğu gibi bilakis muhatarat-ı bahriyeden birisine uğrayarak sefine ve hamulesi düçâr-ı hasar veyahut külliyyen gark ve telef musibetine giriftar olur ise kapudan ile taifenin emekleri zayi olacağı misillü hamule sahiplerinin dahi mutazarrır ve perişan olması melhuzdur. İşte denizde vukuu nadir olmayan her türlü hasarın ika eylediği netâyic-i vahimeye bir medar-ı tahfif olmak üzere hayli senelerden beri sefine ve teçhizatıyla hamulesinin sigorta ettirilmesi kaidesi ihtira olunarak nakliyat ve muamelat-ı bahriye bir kat daha tezayüt ve tevessü' eylemiştir. Ve en yakın ve muhatarası az bir sefer için bile sigortasız gemiye mal yükletmek beyne't-tüccar şâz kabîlinden bir muamele sayıldığı malumdur. Ne çare ki Devlet-i Aliyye sancağını hamil olan sefâini ve bunlara tahmil olunan

emtia ve eşyayı sigorta kumpanyaları sigorta etmemektedir ve sigorta eden bazı kumpanyalar var ise de bunların talep ve ahz eyledikleri sigorta ücreti ol derecelerde fahiş ve sigorta kontratlarına derc eyledikleri şerâit ol kadar ağırdır ki ashâb-ı sefine ve hamulenin ekserisi merhamet-i Rabbaniyeye tevekkül ve istinattan başka bir tedbir ile nâil-i teminat olamamaktadırlar. Bu hal ile sefâin inşaatına müdâvemet ve ticaret-i bahriye umuruyla me'lufiyet hiç mesabesinde kalacağı bedihi bulunmağla işte zann-ı acizaneme göre Osmanlı sefâinin peyderpey adet ve cesametçe tenezzül eylemesi esbabından başlıcası bu oluyor.

Osmanlı gemilerinin sigortasında bu kadar istiğna olunması neden icap ediyor? Bunun sebebi, mahzâ kapudanlarımızın milî-i saire-i mütemeddine kavânînininden kavâid-i esasiyece hiçbir farkı olmayan Kanunname-i Ticaret-i Bahriyede muharrer olan ahkâma tevfiğ-i muamelede olan kusurlarında aranılmak lazımdır. Fî'l-vaki Kanunname-i Bahriye icabınca ekser ahvâlde kapudanın takrir ve defterlerine ihticaca salih senedât gibi ehemmiyet verilmiş olduğu ve fakat bu ehemmiyeti haiz olmak için takrirlerin usulü dairesinde zapt ve tahrir olunması ve defterlerin muntazam bir surette tutulması lazımeden bulunduğu halde bu dekâyıkın hiçbirisine kapudanlarımız tarafından sarf-ı dikkat olunmamakta olduğundan bittabi sigorta kumpanyaları ve tüccar bu misillü nizamsız harekette müdavim olan kapudanların taht-ı idarelerinde olan gemileri sigorta etmekten ve mal yükletmekten içtinap etmektedirler. Tecrübe ve meleke ve gayret ve istikamet cihetlerince kapudanlarımızın halleri derece-i matlubede bulunduğu halde hükm-i kanuna gösterdikleri riayetsizlikleri cehaletlerinden başka hiçbir şeye hamlolunamaz. Binaenaleyh ticaret-i bahriye-i Osmaniye'nin istikbalini, fûn-ı bahriyenin nazariyatını tahsil etmiş, dirayetli ve malumatlı kapudanlar temin edecektir.

Bu mülâhazâtın yelken gemilerine ait idüğü zahirdir. Buhar kuvvetiyle merâkib-i bahriyenin tahrik ettirilmesi esbabı ihtira ve ikmâl olunalıdan beri Avrupaca evvelki gibi yelken gemilerinde ehemmiyet kalmadığından şu son zamanlarda her memleketçe vapurlar inşasına sarf-ı mesai-i mahsusa olunarak ticaret-i bahriyeye bir kat daha takviyet verilmiştir. Hususiyile sevâhil-i Osmaniye'ye gelip giden posta ve yolcu ve emtia-ı nefise nakliyatına mahsus olan kumpanya vapurlarından başka her türlü zehâir ve emtiayı nakletmek için birçok yük vapurlarını her gün limanımızda görmekteyiz. Ecnebi vapurlarının tekessürü sebebiyle de sefâin-i Osmaniye'nin daire-i seyr ü istifadesi zîk ve

mahdut kalmıştır.

Sevâhilimiz gayetle vâsi ve seyr-i sefâine elverişli olduğu ve tebaa-i şâhânenin fenn-i bahrîye kabiliyet ve istidadı abâ vü ecdaddan mevrus bir fazilet olmağla beraber Kılıç Ali ve Hayreddin ve Cezayirli Hasan ve Tahir Paşalar gibi kapudanları yetiştirmiş olan alem-i Osmanî sâye-i şâhâne tenvir-i uyûn-ı şükran u mahmedet etmekte olan ıslahat ve mesai-i bahriye semeresi olarak yine aktâr-ı âlemde alamet-ı fâhire-i şân u iclal olacağı gibi ticaret vapurlarımız dahi nam-ı Osmaniyânı her tarafta mazhar-ı itibar u hürmet eyleyeceğinde iştibâh edilemez.